

BOIX-FUSTER, Emili (2009). *Català o castellà amb els fills?: La transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*. Barcelona: Rourich. 180 p.

Un llibre que comença amb un comentari d'esqueles ja augura que es tractarà d'una obra original i que analitzarà, des d'un punt de vista sociolingüístic, allò que les esqueles fan palès: el pas del temps en el si de la família. En el cas que ens ocupa, es fa referència al fet que alguns familiars de la persona defallida trien l'esquela en català i altres en castellà. A partir d'aquesta anècdota d'obertura ben trobada, Emili Boix escriu un volum que tracta, precisament, de les llengües que es fan servir en una tipologia concreta de llars: les anomenades *llars mixtes*, és a dir, amb progenitors que parlen llengües diferents (català o castellà) i que tenen fills als quals es dirigeixen amb una llengua o l'altra (i el canvi que això comporta en alguns casos). Pel que fa als objectius, el mateix autor fa explícit que «aquest informe de treball de caire fonamentalment qualitatiu, en forma d'assaig, dóna alguna resposta calidoscòpica» (p. 7) a una sèrie d'interrogants al voltant de la transmissió lingüística intergeneracional en famílies bilingües (mixtes) a Barcelona.

El llibre —que obtingué el 7è premi Jaume Camp de sociolingüística (2007)— està estructurat en sis capítols. El primer presenta de manera teòrica el tema principal i en justifica l'interès a partir d'una anàlisi general de la situació sociolingüística de la llengua catalana, tot reprenent els sis reptes que ja va apuntar Branchadell (2003) que tenia la llengua catalana (dissolució, devaluació, desintegració, divisió, desaparició i desmobilització).

El segon capítol està dedicat al marc teòric de l'estudi, que el situa dins de la curta tradició sociolingüística catalana, d'anar més enllà de les funcions institucionalitzades i endinsar-se en els usos interpersonalment privats. Després de fer una crítica al model de Fishman (1991) perquè aboca a la diglòssia i a una cautela excessiva, l'autor acaba d'emmarcar el treball, per un costat, donant una definició d'ideologia lingüística dins la tradició que la interpreta com a racionalització o justificació i, per l'altre, recuperant el concepte d'*habitus* de Bourdieu i la construcció de situacions en fronteres etnolingüístiques febles inspirada en l'obra de Barth.

Els objectius i la metodologia de l'estudi són els temes del tercer i quart capítols, respectivament. L'objectiu concret del treball és «entendre quines són les ideologies lingüístiques dels membres de parelles lingüísticament mixtes a l'àrea de Barcelona» (p. 40). En concret, en l'estudi es van realitzar entrevistes semidirigides d'històries de vida a setanta-nou persones que eren membres de parelles lingüísticament mixtes en diferents èpoques (deu entrevistes els anys 1993-1994, quaranta-nou entre 1993 i 1996, i vint entre 2003 i 2006).

El capítol cinquè, dividit en tres grans parts, és el més extens de tots i està dedicat a l'anàlisi de les dades. A la primera, l'autor presenta les ideologies lingüístiques de les parelles mixtes, centrant-se en les diferències entre la classe social popular i la mitjana. Les dades mostren que els participants dibuixen fronteres etnolingüístiques clares entre els «catalans» i els «castellans». A partir d'aquest moment ja s'entreu el que esdevé un resultat recurrent en l'estudi, el qual ha estat a bastament tractat en la bibliografia sociolingüística catalana: la convergència dels catalanoparlants cap al castellà davant d'un castellanoparlant. L'autor resumeix les reaccions dels participants vers les fronteres etnolingüístiques en dos tipus segons quedin dins o fora de les fronteres: les de radicalització («sóc un bitxo raro») i les d'integració («sóc un bitxo raro, però vull deixar de ser-ho»). A continuació, s'analitzen les ideologies dels cònjuges catalanoparlants, diferenciant entre els de classes populars i els de classes mitjanes. És de destacar que la presència del català en les classes populars és ínfima, ja que tenen poc contacte amb aquesta llengua en el seu entorn, no creuen que sigui útil per a la feina i no es considera que hi hagi de ser més present. En canvi, en els cònjuges de classes mitjanes s'observa una major lleialtat lingüística, tot i que alguns participants també rebutgen la seva llengua primera. La secció següent fa una anàlisi paral·lela per als cònjuges castellanoparlants. Les anàlisis mostren que els participants de classes populars se senten molt lluny del català, tot i que alguns pensen que el català és una eina de progrés social i acaben parlant català als seus fills. Encara que les classes mitjanes han tingut més accés a la llengua catalana, això no s'ha traduït necessàriament en una ideologia favorable al català (excepte en alguns casos puntuals com els castellanoparlants arribats a Catalunya d'adults i que treballen en el món de l'ensenyament).

La segona part del capítol de resultats tracta la reproducció lingüística intergeneracional. Dóna dades quantitatives que mostren que del total de setanta-nou participants, més de la meitat (58,2%) dels progenitors parla la seva llengua corresponent als fills (o català o castellà, segons el progenitor), mentre que en la resta de casos un dels progenitors canvia de llengua (en 27,8% dels casos tots dos parlen català als fills, i en 13,9% del casos tots dos els parlen castellà). Com que en el primer grup (progenitors que no canvien de llengua) hi havia més progenitors que tenien el català que no pas el castellà com a llengua principal, el resultat, per tant, és que la majoria de progenitors empren el castellà amb els seus fills. Encertadament, l'autor dóna tres factors que poden explicar les pautes d'ús lingüístic familiar: primer, les tries de llengua en el moment en què els cònjuges van conèixer-se, abans de tenir fills (la norma de convergència cap al castellà afavoreix el castellà); segon, el procés de socialització dels fills dins de la família, amb les forces influents dels avis, l'escola i la xarxa social (improvissació de l'ús de llengües quan arriben els fills a la família, en detriment del català), i, tercer, les expectatives del futur sobre l'ús de les llengües (poca menció del castellà, consideració del castellà com a llengua no marcada amb un rol assegurat a la societat i mostres clares de reticència vers la presència majoritària del català a l'escola).

En la darrera part del capítol de resultats, s'analitzen les representacions del català i del castellà a l'escola. L'autor expressa que en molts dels casos els pares tenen una visió de certa perplexitat davant el domini reglat del català, reacció que queda ben

palesa en alguna de les respostes que van donar els entrevistats. A tall d'exemple, cal destacar, a més, que diversos entrevistats també van mostrar-se sorpresos en adonar-se que els seus fills parlaven a l'escola en català, però que quan sortien al pati o parlaven amb els amics fora de l'escola o a casa ho feien en castellà. L'origen de la perplexitat dels pares ve determinada, sobretot, pel fet que es limiten a comptar les hores de castellà que es fan a l'escola i d'aquí n'extreuen el coneixement que obtindran els seus fills d'aquesta llengua, independentment de la força de la llengua a la societat o de l'adquisició mútua de totes dues llengües.

El capítol sisè és el de conclusions, on l'autor apunta algunes de les causes de les ideologies que es descriuen al llarg del volum, entre les quals destaca la importància del moment inicial de socialització de les parelles a l'hora d'establir les llengües que s'usaran. I com que el castellà és la llengua amb més pes, esdevé també la que acaba produint una bilingüïtzació asimètrica. L'autor conclou que el contacte freqüent amb el castellà pot explicar la majoria dels comportaments observats, i més concretament pot explicar-ne dos: la col·loquialització de la llengua castellana (amb la conseqüència que molts catalanoparlants encara se senten més còmodes i segurs parlant en castellà que en català) i l'*habitus* lingüístic de molts catalanoparlants a fer servir el castellà en les relacions intergrupals. Aquesta secció conclou amb quatre suggeriments de l'autor per millorar la situació del català en l'entorn familiar que s'ha tractat en el llibre: donar més informació als pares sobre l'ensenyament de llengües en el sistema educatiu català per tal d'esvair la idea que es discrimina el castellà, donar més informació pel que fa a la transmissió de llengües als fills per destacar la normalitat del fenomen de les parelles mixtes i fomentar la tolerància vers la diversitat lingüística, dur a terme estudis de la continuïtat de la transmissió lingüística i donar informació sobre la pèrdua de la transmissió intergeneracional per tal que la societat s'adoni de la seva importància per a la pervivència de la llengua catalana.

El volum que ens ocupa és una aportació important al camp de la sociolingüística catalana per dues raons. En primer lloc, el tema tractat —ideologies sobre transmissió lingüística intergeneracional— és d'actualitat absoluta tant per a l'estudi de la importància de les ideologies dels parlants a l'hora de representar-se les llengües i justificar-ne el seu ús com per la temàtica de la transmissió lingüística intergeneracional. Tots dos temes s'han tractat en la sociolingüística catalana, però no amb el tipus de dades de l'estudi de Boix, els membres de parelles lingüísticament mixtes. Això ens porta al segon aspecte positiu sobre el volum. En tractar-se d'un estudi qualitatiu, defuig les xifres i la despersonalització a què sovint estem acostumats en estudis quantitativs o demolingüístics. Quan llegim l'obra de Boix, entrem a les llars de les parelles per ser testimonis de les interioritats de les parelles i dels seus dilemes i preocupacions sobre la tria de llengües en el moment de conèixer-se, quan neix el primer fill, etc. En aquest sentit, la tria de citacions que ha fet l'autor en l'anàlisi dels resultats és del tot il·lustradora de les ideologies lingüístiques que tenen els interlocutors i com aquestes intervenen en les decisions que han de prendre al llarg de la convivència. Llegint la transcripció de les entrevistes, un té la sensació que es corroboren moltes de les ideologies a què estem acostumats: divisió entre catalans i castellans, massa català a l'es-

cola, aprenentatge precari del castellà, tractament del castellà com a llengua estrangera, projecció d'una imatge més catalanòfila del que demostren les accions, etc., i que rarament apareixen en estudis quantitius. Així doncs, només per la possibilitat de poder parar l'orella en les converses de les parelles mixtes, la lectura resulta profitosa.

D'altra banda, a més d'alguns errors lingüístics i tipogràfics, també hem detectat en l'obra aspectes millorables. En destaquem tres. En primer lloc, la secció de metodologia no presenta una caracterització prou detallada dels informants d'aquest estudi per tal de poder fer una valoració acurada dels resultats que se n'obtenen. L'única informació que es proporciona sobre els subjectes que configuren la mostra és que formen parelles mixtes i que residien a la zona de Barcelona entre els anys 1993 i 2006. És a dir, no sabem ni el gènere, ni la primera llengua específica de cada participant, ni el seu origen ni tenim dades d'altres variables que pressuposem que es van recollir (segons el guió d'entrevista semidirigida que s'inclou al final del llibre) per a la selecció. Certament, és comprensible que en un estudi qualitatiu com aquest no hi hagi un excés de dades quantitatives; no obstant això, hauria estat útil un breu annex amb dades sobre quantes persones tenien el català com a primera llengua i quantes el castellà. Relacionat amb aquest aspecte, en el treball tampoc es defineix prou bé què s'entén per *classe social popular* i *classe social mitjana*. I com que part dels resultats s'estructuren i es discuteixen al voltant d'aquesta variable social, hauria estat positiu que es descrigués millor com s'havia arribat a tal classificació, no només mitjançant una referència bibliogràfica. Finalment, quan es presenten les diferents entrevistes, tampoc s'especifica en quin moment de les tres etapes de recollida de dades es va realitzar cadascuna d'elles. Per exemple, en allò que pertoca als temes de la presència de les llengües en l'entorn educatiu i la presència social del català, és rellevant saber si les dades corresponen a entrevistes enregistrades els anys 1993-1996 o a principis del segle XXI (2003-2006). El segon aspecte millorable de l'obra és que, ja que es tracta d'un treball centrat en la transmissió lingüística intergeneracional, hauria estat profitós incloure-hi una discussió més aprofundida del tema a partir d'estudis previs a Catalunya (per exemple, Mollà, 2006; Torres, 2005; Querol, 2004) i a altres territoris de llengua catalana (per exemple, Melià i Villaverde, 2008; Montoya, 2008), alguns dels quals se citen encertadament en els primers capítols del llibre, però que no es recuperen en la discussió dels resultats. Si bé és veritat que no hi ha pràcticament cap estudi d'aquesta temàtica de caire qualitatiu equiparable sobre el català, sí que hi ha un camp ampli bibliogràfic sobre el tema, que podria complementar els resultats de l'estudi. En tercer lloc, encara en relació amb la discussió dels resultats, també hauria estat profitós relacionar-los més amb la situació sociolingüística dels diferents moments en què es van recollir les dades. Tal com ja hem esmentat, les entrevistes que conformen el corpus de l'estudi provenen de tres moments prou diferenciats; per això, hauria estat interessant investigar si els discursos i ideologies dels entrevistats variaven o no en funció del moment en què es van recollir les dades i en funció de l'evolució sociolingüística del català a Barcelona.

En conclusió, Emili Boix, seguint la seva trajectòria d'agut investigador en temes sociolingüístics catalans, ofereix una obra innovadora per la riquesa de les dades que

aporta i perquè el tema és plenament actual en sociolingüística (cf. el concepte de *family language policy* de King i Fogle, 2006). L'aparició recent del volum de Boix i Torrens (2011) és un testimoni més de la vitalitat del tema a què de ben segur aquest llibre ha contribuït.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BOIX, E.; TORRENS, R. M. (ed.) (2011). *Les llengües al sofà: El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*. Lleida: Pagès.
- BRANCHADELL, A. (2003). «Algunes propostes de promoció del català. El cas de les institucions de l'Estat i el sector privat». *Idees*, núm. 18, p. 32-45.
- FISHMAN, J. (1991). *Reversing language shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- KING, K. A.; FOGLE, L. (2006). «Bilingual parenting as good parenting: Parents' perspectives on family language policy for additive bilingualism». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, núm. 9, p. 695-712.
- MELIÀ, J.; VILLAVARDE J. A. (2008). «La transmissió intergeneracional del català a Mallorca en les parelles lingüísticament mixtes». *Llengua i Ús*, núm. 42, p. 62-71.
- MOLLÀ, A. (2006). «No catalanoparlants d'origen que trien el català per comunicar-se amb els seus fills». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 46, p. 393-406.
- MONTOYA, B. (2008). «La transmissió familiar del valencià». A: ROS I PARDO, H. (coord.). *Llibre blanc de l'ús del valencià-II: Iniciatives per al foment del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 149-167.
- QUEROL, E. (2004). «Demografia, transmissió i representacions de les llengües a la Catalunya actual». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 42, p. 275-286.
- TORRES, J. (2005). «Ús familiar i transmissió lingüística». A: TORRES, J. (coord.). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 81-108.

Llorenç COMAJOAN COLOMÉ